



## บทความ : ระยองอควอเรียม

ผศ.อภิรักษ์ สุวรรณรักษ์

คณะเทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผมเองมีโอกาสผ่านมาที่จังหวัดระยองหลายครั้ง และมีได้เข้าไปเยี่ยมชมความอลังการของสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำแห่งนี้อยู่หลายครั้งเลยอยากเล่าให้ท่านผู้อ่านได้รับฟัง นอกเหนือจากหน้าที่หลักในการทำงานด้านการประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การส่งเสริม การปราบปราม และอื่นๆ แล้วหน่วยงานของกรมประมงก็ยังมีหน้าที่อย่างอื่นอีก ทำให้มีการสร้างสถานที่ส่งเสริมความรู้ การท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรประมงให้คงคุณค่าอยู่ตลอดไป ออกมาในเชิงของนิทรรศการที่มีชีวิต และนิทรรศการถาวร เพราะในกรมประมงเองมีนักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถอย่างหลากหลาย สามารถสร้างสิ่งที่แสดงออกทั้งด้านวิชาการและความรู้ให้อยู่ในที่เดียวกันอย่างลงตัว เราภูมิใจในความเป็นคนไทยของเรา

Rayong Aquarium หรือสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำระยอง เป็นการจัดแสดงเฉพาะสัตว์น้ำทะเล ซึ่งเป็นหน่วยงานของราชการ สังกัดกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งอยู่ หมู่ 2 ตำบลเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง รหัสไปรษณีย์ 21000 หมายเลขโทรศัพท์ 038-653741 พื้นที่ทั้งหมดของศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออก มีจำนวน 87 ไร่ 2 งาน เป็นพื้นที่ก่อสร้างสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ 3 ไร่เศษ อยู่ภายใต้อาคาร ค.ส.ล. 2 ชั้น และชั้นใต้ดิน 1 ชั้น ด้วยงบประมาณก่อสร้างครั้งแรก 119 ล้านบาท และส่วนต่อเติมภายหลังอีก 87 ล้านบาท โดยมีบริษัท พิบูล-พัฒนา จำกัด เป็นผู้รับเหมา แบ่งพื้นที่การจัดแสดงเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนจัดแสดงสัตว์น้ำทะเลขนาดใหญ่กลางแจ้ง ส่วนแสดงสัตว์น้ำสวยงาม เศรษฐกิจ ปะการัง และวิวัฒนาการของเครื่องมือและอุปกรณ์การจับปลา รวมทั้งเรือประมงด้วย ลักษณะของการจัดวางการจัดแสดงเริ่มตั้งแต่ด้านหน้าจะมีบ่อขนาดใหญ่เป็นบ่อจัดแสดงของเต่าตนุและเต่ากระ สามารถมองเห็นได้ทั้งด้านบน (Top view) และจากด้านล่างโดยมองผ่านผนังอะคริลิกใสจากห้องใต้ดิน

เมื่อเข้าไปสู่ภายในตัวอาคาร มีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศตลอดทางเดินและเสียงเพลงเบาๆ ชับกล่อมให้เกิดความเพลิดเพลินขณะเดินชม ในตัวอาคารจะพบตู้หลอดอะคริลิกจัดแสดงไว้มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 เมตร ตั้งอยู่ 3-4 ตู้ ตกแต่งด้วยปะการังจริงและปะการังเทียม ประกอบกับพันธุ์ปลาทะเลประเภทสวยงาม มีปลาที่เป็นพระเอกของรายการเช่นม้าน้ำ ซึ่งวันนี้ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไปในการเพาะพันธุ์ม้าน้ำ ประเทศไทยสามารถเพาะขยายพันธุ์ได้อย่างง่ายดาย ปลาไหลมอร์เรย์กำลังรอทักทายท่านอยู่ กับปลาในแนวปะการังหลากหลายชนิด คำบรรยายที่มีอยู่สามารถสื่อความหมายกับทางผู้เข้ามาเยี่ยมชมได้เป็นอย่างดีแต่ต้องเงยหน้าหน่อย แล้วค่อยก้มลงมาดูปลา แต่ในความเห็นส่วนตัวผมว่าการมองต่ำจะเมื่อยคอและสายตาน้อยกว่าอีกอย่างหนึ่งแสงที่จ้ามากเกินไปของแผ่นป้ายบอกชื่อทำให้มองไม่ชัดนัก

เมื่อผ่านจากจุดนี้เข้าไปจะพบห้องบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์สัตว์น้ำทะเลและพืชทะเลที่นำมาจัดแสดง ภายในห้องจะมีวีดิทัศน์ต่างๆ ครบครัน มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องราวในวีดิทัศน์กันตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ในโลกนี้ นอกจากนี้ถ้าใครมีข้อสงสัยหรือมีข้อซักถามท่านสามารถสอบถามจากเจ้าหน้าที่ได้โดยตรง ห้องนี้มีเก้าอี้ให้นั่งชมอย่างสบาย หรือใครอยากมานั่งรอคนเที่ยวชมก็สามารถทำได้ จากด้านข้างห้องบรรยายสามารถมองเห็นทะเลผ่านผนัง อะคริลิกใสไปยังส่วนของการจัดแสดงสัตว์น้ำทะเลขนาดใหญ่กลางแจ้ง เมื่อออกจากห้องเดินทางไปตามลูกศร จะพบกับตู้จัดแสดงที่ฝังเข้าไปในผนังตกแต่งด้วยปะการังเทียมและพันธุ์ปลาทะเลสวยงาม พันธุ์สัตว์ทะเลมากมายเกินกว่า 80 ชนิด (ตารางที่ 1) พร้อมคำอธิบายที่ติดไว้ข้างตู้ ซึ่งมีการจัดแสดงมากกว่า 40 ตู้ เมื่อผ่านจากจุดนี้ไปเป็นทางเดินลงจะพบตู้ปลาขนาดใหญ่ความจุน้ำ 400 ตัน เมื่อเดินลงไปถึงด้านล่างจะมีอุโมงค์จัดแสดงขนาดใหญ่ (ใหญ่กว่าของ Under water world ที่พัทยาซะอีก) ถูกออกแบบให้มีความลึกของน้ำที่บรรจุอยู่ภายในตู้ ดังนั้นเมื่อเราเดินมาถึงทางที่ลาดชันผู้ชมเองจะมีความรู้สึกว้าวๆ ได้สัมผัสกับชนิดของปลาที่เวียนว่ายอยู่ที่ผิวน้ำ เช่นกลุ่มของปลาหางแข็ง ปลาช่อนทะเลตัวใหญ่ ของที่นี้เขาอ้วนมากเลยครับ คิดว่าคงมีเวลาออกกำลังกายน้อยเป็นพิเศษ เพียงแค่มองแล้วก็ว่ายน้ำโชว์ตัวไปมา รอกแซก กิตติมศักดิ์อย่างพวกเขาไง แสดงว่ามีการดูแลเป็นอย่างดี แต่ในความจริงอีกส่วนหนึ่งคือปลาช่อนทะเลเป็นปลาที่กินเก่งมากเลยทำให้อ้วน ใครสนใจจะเลี้ยงเป็นอาชีพสามารถทำได้เลยครับเพราะต่างประเทศ เช่นในเวียดนามหรือจีนเลี้ยงกันแล้วครับ เมืองไทยยังเพิ่งทำความเข้าใจกับเขา แต่ก็มีหลายคนที่เป็นประเภทหัวไวใจสู้เริ่มกันไปบ้างแล้ว ยังมีปลากะเบนนกกำลังร้อนไปมาอยู่กลางน้ำ บ่อยครั้งที่เขาว่ายน้ำคลอเคลียกันเป็นคู่ พวกนี้รอบร้อนอยู่ที่ผิวน้ำ แล้วลงไปกินเหยื่อที่พื้นท้องน้ำ เหมือนในธรรมชาติ จากที่เราค่อยก้าวเท้าลงอย่างระมัดระวัง ช่วงนี้ค่อนข้างชันเพราะฉะนั้นใครที่ข้อเขาไม่ค่อยจะดีแล้วต้องระวังกันนิดหนึ่งนะครับ ท่านจะค่อยๆ ค้ำค้ำลงสู่ก้นทะเลทีละนิด ชนิดของปลาเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไป จะเป็นกลุ่มปลาที่ชอบอาศัยอยู่กลางน้ำ เช่นกลุ่มของปลากะพงแดง เมื่อท่านเดินลงไปจนกระทั่งถึงพื้นท้องน้ำบริเวณนี้ได้โดนออกแบบเพื่อให้สามารถมุดเข้าไปดูกิจกรรมที่เกิดขึ้นของสัตว์น้ำด้านบนอย่างใกล้ชิด ปลา โดยผ่านทางอุโมงค์มีความหนาของแผ่นอุโมงค์อะคริลิก 3 นิ้วความยาวทั้งหมดประมาณ 10 เมตร ที่พื้นบริเวณทางเดินมีรางเลื่อนสามารถเลื่อนไปข้างหน้าได้โดยอัตโนมัติ (ใช้หลักการเดียวกับบันไดเลื่อน) แต่ถ้าต้องการชมปลาอย่างเต็มอ้อมแล้วล่ะก็ทางเลื่อนนี้แทบไม่มีประโยชน์เพราะระยะทางที่สั้นทำให้เลื่อนไปจนเร็วเกินไป ไม่มีเวลายามเย็นเฝ้าชั้นถ่ายรูปลูกับปลาตัวสวยที่ถูกใจ ภายในจะมีการจัดแสดงพันธุ์ปลาทะเลขนาดใหญ่ ได้แก่ ปลาหมอตะเล (*Epinephelus lanceolatus*) ปลากะพงข้างลาย ปลากะพงแดง ปลานกขุนทองลายพาด ปลานกขุนทองนโปเลียน ปลาวัวดำ ปลาสินสมุทร ปลาหมูสี ปลาข้าวเม่าน้ำลึก ปลาฉลาม (*Carcharinus* sp.) ปลากะเบน (*Taeniura lymma*) เป็นต้น ส่วนโค้งของอุโมงค์มีมุมที่กว้างทำให้เวลามองผ่านเข้าไปในอุโมงค์แล้วไม่มีความรู้สึกว่ามีหัว แต่ช่วงที่เป็นอุโมงค์สั้นไปหน่อยหนึ่ง

ตารางที่ 1 ชนิดของโลมาและวาฬที่พบในประเทศไทย

วงศ์	ชื่อไทย	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์
1. Balaenopteridae	วาฬฟิน	Fin whale	<i>Balaenoptera physalus</i>
	วาฬบรูด้า	Bryde's whale	<i>Balaenoptera edeni</i>
2. Physeteridae	วาฬหัวทุย	Sperm whale	<i>Physeter macrocephalus</i>
3. Kogiidae	วาฬหัวทุยเล็ก	Pygmy sperm whale	<i>Kogia breviceps</i>
	วาฬหัวทุยแคระ	Dwarf sperm whale	<i>Kogia simus</i>
4. Ziphiidae	วาฬฟันสองซี่	Ginkgo-toothed whale	<i>Mesoplodon ginkgodens</i>
	วาฬคูดเวียร์	Cuvier's beaked whale	<i>Ziphius cavirostris</i>
5. Delphinidae	วาฬเพชฌฆาต	Killer whale	<i>Orcinus orca</i>
	วาฬเพชฌฆาตดำ	False killer whale	<i>Pseudorca crassidens</i>
	วาฬเพชฌฆาตเล็ก	Pygmy killer whale	<i>Feresa attenuata</i>
	วาฬน้ำร่องครีบสั้น	Short-finned pilot whale	<i>Globicephala macrorhynchus</i>
	วาฬหัวแตงโม	Melon-headed whale	<i>Peponocephala electra</i>
	โลมาเพือกหลัง	Indo-Pacific hump-backed dolphin	<i>Sousa chinensis</i>
	โลมาปากขวด	Bottlenose dolphin	<i>Tursiops aduncus</i>
	โลมาฟันห่าง	Rough-toothed dolphin	<i>Steno bredanensis</i>
	โลมาธรรมดา	Common dolphin	<i>Delphinus delphis</i>
	โลมากระโดด	Spinner dolphin	<i>Stenella longirostris</i>
	โลมาแถบ	Striped dolphin	<i>Stenella coeruleoalba</i>
	โลมาลายจุด	Spotted dolphin	<i>Stenella attenuata</i>
	โลมาฟราเซอร์	Fraser's dolphin	<i>Lagenodelphis hosei</i>
	โลมาอิรวดี, หัวบาตร	Irrawaddy dolphin	<i>Orcaella brevirostris</i>
	โลมาริสโซ	Risso's dolphin	<i>Grampus griseus</i>
6. Phocoenidae	โลมาหัวบาตรหลังเรียบ	Finless porpoise	<i>Neophocaena phocaenoides</i>

หลังจากที่ยืนยันความงามของตู้ปลาทรงสูงขนาดยักษ์ที่มีอุโมงค์ลอดข้างใต้ เราก็จะผ่านไปเจอกับห้องโถงที่มีนิทรรศการถาวรของหอยมือเสือขนาดยักษ์ (*Tridacna gigas*) ที่ปัจจุบันน่าจะสูญพันธุ์ไปแล้วในธรรมชาติของน่านน้ำไทย เรามีหลงเหลือเพียงความทรงจำและเรื่องเล่าในอดีตกับหอยชนิดนี้ หอยมือเสือในปัจจุบันที่เรายังสามารถพบเห็นได้บ่อยและสามารถเพาะขยายพันธุ์ได้แล้วและยังสามารถนำปล่อยุสู่แหล่ง

ธรรมชาติอีกด้วยคือชนิด *Tridacna squamosa* จากข้อมูลเกี่ยวกับขอบเขตการแพร่กระจายของหอยมือเสือชนิดต่างๆ ที่มีรายงานไว้ (Lucas, 1988; Braley, 1992) ในทะเลไทยน่าจะมีหอยมือเสือ 5 ชนิด ได้แก่ *Tridacna crocea*, *T. maxima*, *T. squamosa*, *T. gigas* และ *Hippopus hippopus* แต่จากการสำรวจของนักวิชาการไทยมีเพียง 3 ชนิดแรกเท่านั้นที่ยังพบมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน สำหรับ *T. gigas* นั้นพบเฉพาะเปลือกที่ตายแล้ว เช่น ที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ และเมื่อเร็วๆ นี้มีการพบเปลือกรวม 5 ผา ที่เกาะราชาใหญ่ จ.ภูเก็ต แต่ละเปลือกมีขนาดความยาวตั้งแต่ 87-98 ซม. มีน้ำหนักกว่า 100 กิโลกรัม (Kittiwattanawong, 2001) ไม่เคยมีรายงานการพบหอยมือเสือชนิดนี้ในสภาพที่ยังมีชีวิตในทะเลไทยแต่การพบเปลือกก็ชี้ว่าในอดีตเราเคยมีหอยชนิดนี้อยู่ ซึ่งปัจจุบันอาจนับได้ว่าหมดไปจากทะเลไทยแล้วก็เป็นได้ ส่วน *H. hippopus* นั้นไม่มีข้อมูลใดยืนยันได้ว่าเคยมีการพบตัวอย่างในเขตน่านน้ำของไทย

ในจำนวนหอยมือเสือ 3 ชนิดที่ยังมีอยู่ในทะเลไทยนั้น *T. squamosa* เป็นชนิดที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และอยู่ในสภาวะใกล้สูญพันธุ์เพราะถูกทำลายไปมากที่สุดเนื่องจากดำรงชีวิตเกาะติดโดยไม่ฝังตัวลงในก้อนปะการังจึงง่ายแก่การถูกจับขึ้นมาขณะที่อีกสองชนิดจะฝังตัวในก้อนปะการัง ปัจจุบันจำนวนประชากรหอยมือเสือชนิด *T. squamosa* ในแหล่งธรรมชาติมีเหลืออยู่ไม่มาก หากไม่เร่งดำเนินการอนุรักษ์ไว้ก็อาจสูญพันธุ์ไปจากทะเลไทยได้ การผลิตลูกหอยมือเสือจากโรงเพาะพันธุ์เพื่อนำไปปล่อยทดแทนในแหล่งธรรมชาติจึงเป็นหนทางหนึ่งในการอนุรักษ์สัตว์น้ำชนิดนี้ให้คงอยู่ต่อไป

หอยมือเสือเป็นสัตว์น้ำชนิดหนึ่งที่มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาการเพาะเลี้ยงเพื่อเป็นการเพิ่มอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชนที่อยู่อาศัยตามเกาะหรือชายฝั่งทะเลได้ ในต่างประเทศได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อเพาะขยายพันธุ์หอยมือเสือชนิดต่างๆ ทั้งเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาการเพาะเลี้ยงเพื่อใช้ประโยชน์ขึ้นเป็นเวลานานนับสิบปีมาแล้ว เช่น ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ไมโครนีเซีย และประเทศต่างๆ ในหมู่เกาะแปซิฟิกได้จนกระทั่งสามารถเพาะพันธุ์หอยมือเสือและทำฟาร์มเลี้ยงในทะเลได้ มีการผลิตลูกพันธุ์หอยมือเสือจนถึงขั้นส่งจำหน่ายแก่ประเทศอื่นๆ ได้ แต่ในประเทศไทยมีผู้ให้ความสนใจเกี่ยวกับหอยมือเสือน้อยมาก

งานวิจัยเกี่ยวกับหอยมือเสือในประเทศไทยเพิ่งเริ่มต้นได้ไม่นาน กรมประมงโดยศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งประจวบคีรีขันธ์ (ศูนย์พัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งประจวบคีรีขันธ์) ได้เริ่มวางแผนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเพาะพันธุ์หอยมือเสือตั้งแต่ปี 2534 โดยเริ่มทำการรวบรวมหอยจากแหล่งธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ในการเพาะพันธุ์ และทำการทดลองเพาะเลี้ยงหอยมือเสือชนิด *T. squamosa* ได้เป็นผลสำเร็จเป็นครั้งแรกในปี 2536 สามารถเลี้ยงลูกหอยที่ได้มาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งได้ดำเนินการทดลองนำลูกหอยที่เพาะพันธุ์ได้ออกไปปล่อยเลี้ยงในแนวปะการังตามธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์หอยมือเสือให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในทะเลไทยต่อไป

นอกจากนี้ยังมีส่วนของเต่าทะเล และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในทะเลอีกด้วย บริเวณของนิทรรศการเต่าทะเลยังมีของแถมให้เห็นบ่อที่อยู่ด้านหน้าที่เป็นทางเข้ามามีเต่าตนุและเต่ากระตัวเป็นๆ ว่ายน้ำเล่นให้ดูเป็นขวัญตาอีกด้วย ประกอบด้วยปะการังเทียมมีปลาหลากหลายชนิดที่อาศัยปะการังเทียมในการหากิน เช่นปลา

นวลจันทร์ทะเล (*Chanos chanos*) ปลากระพงแถบ ปลาออกแดด ปลากระเบนนก ปลาสลิดหินทะเล และอื่นๆ อีกหลายชนิด เต่าทะเลที่จัดไว้อย่างครบครัน มีตัวอย่างให้ดูทุกชนิด ที่พบในน่านน้ำไทย บางครั้งมีคนบอกว่า เต่าไม่ได้เป็นของใครครับเพราะสัตว์น้ำกลุ่มนี้มีการอพยพไปมาโดยตลอดในมหาสมุทร และจากข้อมูลที่มีกลับบอกว่าเขาจะกลับมาวางไข่ในสถานที่เดิมที่เขาเกิดมา หลังจากที่เขาไปท่องโลกมาไกลมาก ผมยืนดูในแผนที่พบว่าบางตัวมีการเดินทางไกลไปถึงประเทศออสเตรเลีย ในมหาสมุทรแปซิฟิก หรือบางตัวที่มีการติดเครื่องหมายหลังจากที่โดนจับได้เขาจะกลับไปสถานที่ที่เขาเกิด พวกเราเป็นคนแท้ๆ แต่ไม่มีโครงการสำนึกรักบ้านเกิด ใครที่ยังไม่มีโครงการนี้ในใจลองเริ่มโครงการสำนึกรักบ้านเกิดในใจดูก่อนนะครับ

เต่าทะเล สิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญและมีคุณประโยชน์ในด้านต่างๆ มากมาย เต่าทะเลที่พบในโลกมีจำนวนเพียง 2 วงศ์ คือวงศ์ Cheloniidae และวงศ์ Dermochelyidae จำนวนทั้งหมด 7 ชนิด ส่วนในประเทศไทย ประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ประเทศหนึ่งของโลก ที่มีจำนวนชนิดที่พบในน่านน้ำไทยถึง 5 ชนิด จากทั้งหมด 7 ชนิดในโลก เต่าทะเลที่พบในน่านน้ำไทยมีดังนี้คือ เต่ากระ (*Eretmochelys imbricata*) เต่าตนุ (*Chelonia mydas*) เต่าหญ้า (*Lepidochelys olivacea*) เต่าหัวซ้อน (*Caretta caretta*) และเต่ามะเฟือง (*Dermochelys coriacea*) ปัจจุบันสถานภาพของเต่ามะเฟืองพบน้อยมาก เนื่องจากเป็นเต่าที่มีขนาดใหญ่ นอกจากนี้เต่าชนิดอื่นๆ ก็ต้องช่วยกัน โดยเฉพาะแหล่งวางไข่ของเต่าทะเล สมัยที่ผมยังเป็นเด็กมีชายหาดมากมายให้เต่าขึ้นมาวางไข่แต่ในปัจจุบัน เราแทบไม่มีชายหาดที่เงียบสงบให้เต่าได้ขึ้นมาวางไข่เลย ความเจริญที่ใครๆ พยายามบอกว่ามันคือตึกที่สูงใหญ่ มีแสง สี เสียง จงอย่าลืมนั่นคือความเสื่อมที่เราทุกคนกำลังมอบให้กับธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาแล้วหลายพันล้านปี เมื่อมาเปรียบเทียบกับจอมทำลายล้างแห่งโลกนี้ที่เกิดขึ้นมาเพียงไม่กี่ 50,000 ปี แล้วจะมาอ้างสิทธิว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรทุกอย่างบนโลกนี้ เหมาะสมแล้วหรือ ?

กลุ่มของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในทะเลก็เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการที่กลับไปกลับมาจากความรู้เรื่องของการวิวัฒนาการพบว่าสัตว์เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นญาติที่ใกล้ชิดกันกับช้างที่เป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก เมื่อมีขนาดใหญ่มากๆ พวกเขาแบกรับน้ำหนักของตัวเองแทบไม่ไหวเลยมองหาที่ที่ตัวเองสามารถอยู่ได้อย่างอิสระ หลายชนิดเลยเลือกที่จะอาศัยอยู่ในน้ำ วายน้ำได้อย่างอิสระ แต่พวกเขาหายใจด้วยปอดครับ เหมือนกับคนเรานี้แหละ จากการเปลี่ยนแปลงที่มากไปด้วยความแตกต่างหลายชนิดพัฒนาสิ่งที่พิเศษขึ้นมาเพื่อความอยู่รอด ขาที่เคยใช้ในการเดิน วันนี้ไม่ต้องเดินแต่เป็นการว่ายน้ำแทน พวกเขาเหล่านั้นจึงมีการพัฒนาการของขาที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นครีบเหมือนกับปลา ขาหลังแทบไม่ต้องใช้ เลยทำให้วิวัฒนาการส่วนนี้หายไป บางชนิดหลงเหลืออยู่เพียงขึ้นกระดูกขนาดเล็ก สัตว์เหล่านี้มีหลายชนิด ส่วนที่พบในน่านน้ำไทย ได้วาฬและโลมา มีภาพและรูปหล่อด้วยไฟเบอร์จำลองอยู่หลายตัว เราสามารถพบวาฬและโลมาในน่านน้ำของไทยได้ 23 ชนิด ใน 6 วงศ์ ดังตารางที่ 1

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอีกชนิดหนึ่งคือ พะยูน เชื่อว่าพะยูนเคยอาศัยหากินอยู่บนบก และมีบรรพบุรุษที่ใกล้เคียงกับบรรพบุรุษของช้าง เมื่อราว 55 ล้านปีมาแล้วสายพันธุ์ของพะยูนได้วิวัฒนาการลงไปอยู่ในน้ำและไม่กลับขึ้นมาอยู่บนบกอีกเลย เช่นเดียวกับพวกโลมาและวาฬ พะยูนจัดอยู่ใน Order Sirenia มีอยู่ด้วยกัน 2

วงศ์ คือ Dugongidae และ Trichechidae แยกเป็น 2 สกุล คือสกุล *Dugong* และสกุล *Trichechus* เหลืออยู่ 4 ชนิด ในประเทศไทยพบชนิดเดียวคือ พะยูน (*Dugong dugon*) มีลำตัวรูปกระสวยคล้ายโลมา ลำตัวมีสีเทาอมชมพูหรือน้ำตาลเทา สีของส่วนท้องอ่อนกว่า พะยูนมีขนสั้นๆ ประปรายตลอดลำตัวและมีขนเส้นใหญ่อยู่อย่างหนาแน่นบริเวณปาก มีตาและหูขนาดเล็กอย่างละคู่ ส่วนของหูเป็นรูเปิดเล็กๆ ไม่มีใบหู มีรูจมูกอยู่ชิดกันหนึ่งคู่ รูจมูกมีลิ้นปิด-เปิด พะยูนหายใจทุก 1-2 นาที ดังนั้นจึงไม่สามารถอยู่ใต้น้ำได้นาน จึงต้องเลือกสถานที่อยู่อาศัยที่เป็นบริเวณใกล้กับชายฝั่ง มีครีbsd้านหน้าหนึ่งคู่อยู่สองข้างของลำตัวและมีติ่งนมอยู่ด้านหลังของฐานครีbsdทั้งสองเปลี่ยนแปลงมาจากขาคู่หน้า ภายในครีbsdประกอบด้วยนิ้ว 5 นิ้ว ปกติพะยูนว่ายน้ำช้าด้วยความเร็ว 1.8-2.2 ก.ม./ช.ม. พะยูนมีกระดูกที่มีโครงสร้างแน่นและหนักซึ่งเหมาะกับวิถีชีวิตของพะยูนที่อาศัยหากินอยู่ที่พื้น พะยูนไม่มีอาวุธป้องกันตัว มีเพียงลำตัวที่ใหญ่ มีหนังหนาซึ่งอาจป้องกันอันตรายจากการกัดหรือทำร้ายจากสัตว์อื่นเช่น ฉลาม เมื่อมีบาดแผลเลือดแข็งตัวได้เร็วมาก ส่วนลูกอ่อนจะอยู่กับแม่และอาศัยตัวแม่เป็นโล่กำบังที่ดี ปัจจุบันใกล้สูญพันธุ์เต็มที ทั้งโลมา วาฬ และพะยูนได้จัดแสดงให้รายละเอียดได้ดี

ใกล้กับทางเข้าที่แสดงนิทรรศการถาวรมีกลุ่มของตู้ปลาพิเศษที่มีพืช เราต้องระวังไม่ไปโดนในขณะที่ไปดำน้ำ หรือลงไปว่ายน้ำเล่นในทะเล ได้แก่กลุ่มของปลาสิงโตทะเล ปลาหิน ปลากระเบนหิน ปลาแมงป่อง เม่นทะเล และอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง ทั้งชนิดพันธุ์ ลักษณะทางชีววิทยา เป็นต้น

เมื่อผ่านจุดนี้ไปจะพบกับส่วนของการจัดแสดงเครื่องมือ อุปกรณ์การจับปลา และเรือประมงจำลอง อีกด้านหนึ่งของทางเดินเพื่อเข้าไปสัมผัสกับเรือกอลและ เป็นแบบจำลองของปลาทะเลชนิดต่างๆ เช่น ปลากระโทงแทง ปลาซีเลียด ปลามง เป็นต้น วางอยู่อย่างเป็นระเบียบ หรือแขวนติดไว้กับผนัง อีกด้านหนึ่งของผนังจะพบกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กับการประมง จัดแสดงไว้อย่างน่าสนใจ เมื่อเดินตามทางวนขึ้นตามลูกศรไปด้านบนจะพบตู้หลอดอะคลีสิกขนาดใหญ่ บรรจุน้ำกว่า 40 ตัน ลองสอบถามเจ้าหน้าที่เขาบอกว่าราคาประมาณ 10 ล้านบาท แผงนะผมแอบคิดในใจ มีไว้แสดงพันธุ์ปลาทะเลที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปลาทุ (*Rastrelliger brachysoma*) ปลามง (*Carangoides* sp.) ปลากระพงทอง (*Lutianus* sp.) ปลาตะคองเหลือง (*Gnathanodon speciosus*) และเมื่อขึ้นมาถึงด้านบน (ชั้น 1) จะพบตู้จัดแสดงเปลือกหอยทะเลจัดแยกตามหมวดหมู่ไว้อย่างสวยงาม และก่อนออกจากตัวอาคารจะมีห้องขายของที่ระลึกอยู่ด้านซ้ายมือ ใครที่ต้องการซื้อไว้เป็นที่ระลึกสามารถหาซื้อได้ ส่วนราคาค่างวดไม่แพงอย่างที่คิด เป็นส่วนการขายของที่ระลึกที่มีคุณภาพแห่งหนึ่งของสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำแห่งหนึ่งของประเทศรับรองว่าไม่น้อยหน้าทีเกาะเซ็นโตซ่าของสิงคโปร์ ใกล้กับทางเข้าร้านขายของที่ระลึกเป็นบ่อแสดงชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่สามารถจับต้องได้ แต่ไม่ต้องลองจับหรือกรับเพราะสงสารสัตว์เขา บ่อลักษณะนี้ภาษาฝรั่งเรียกว่าทัชพูล (touch pool) ปล่อยปลิงไปหลากหลายชนิดทั้งปลิงดำ ปลิงสีชมพู ปลิงส้ม มีดาวทะเลสีแดง ดาวทะเลหมอนปักเข็ม มีปูตัวเล็กๆ กุ้งที่อาศัยอยู่ตามซอกหิน เหมาะสำหรับการอธิบายเรื่องระบบนิเวศวิทยา

ใครมีเวลาว่างลองเดินขึ้นไปอีกหน่อยบนดาดฟ้าชั้น 2 จะเป็นลานโล่งมีหลังคามุงกระเบื้องไว้กันแสงแดด มีบ่อน้ำขนาดใหญ่ที่พื้นปูด้วยกระเบื้องอย่างสวยงาม และริมระเบียงด้านบ่อจัดแสดงสัตว์น้ำทะเลขนาดใหญ่

กลางแจ้ง จะมีที่นั่งทำด้วยหินทรายขัดเป็นรูปโค้งตามแนวบ่อจัดแสดง จำนวนทั้งสิ้น 4 ชั้น ไว้เพื่อชมความสามารถของกลุ่มโลมาแสนรู้แต่ปัจจุบันยังหาโลมาแสนรู้ไม่ได้เลยต้องนำปลาขนาดใหญ่มาเลี้ยงไว้ก่อน มีปลาที่หลากหลายชนิด เช่นปลาโคมงาม ปลากระพงแดง ปลาช่อนทะเล ปลากระเบนนก ถ้าท่านสังเกตให้ดีจะพบว่ามีกระเบนนกออยู่ตัวหนึ่งที่ทางขาดหายไป เขาจะว่ายน้ำไม่เหมือนใคร จะมีวิธีการว่ายน้ำที่แปลกออกไป เพราะว่าส่วนหางเปรียบเสมือนหางเสือ ถ้าใครอยากเห็นบ่อน้อย่างสมบูรณ์ให้กลับไปดูชั้นล่างอีกครั้งเพราะหลายคนจะเดินเลยจุดนี้ไป ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านหลังส่วนที่แสดงสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในทะเล ผมยังรอวันที่จะสามารถนำสัตว์น้ำที่ไม่ผิดกฎหมายมาแสดงความสามารถให้ผู้คนได้ชมกัน ขอเป็นกำลังใจให้ครับ

ระบบน้ำและออกซิเจน ระบบน้ำภายในจะเป็นระบบน้ำล้น เพื่อกองเอาของเสียหรือเศษสิ่งสกปรกออกด้วยใยแก้ว น้ำที่ล้นออกมาจะถูกดูดด้วยมอเตอร์ ไปผ่านเครื่องกรองน้ำขนาดใหญ่ ผ่านการฆ่าเชื้อโรคด้วยโอโซน และแสงยูวี แล้วถูกพักเก็บไว้และในทางกลับกันจะมีมอเตอร์ทำหน้าที่ดูดน้ำสะอาดเข้าไปในตู้จัดแสดง ซึ่งจะมีวาล์วสำหรับควบคุมแรงดันน้ำให้เท่ากันทุกบ่อ นอกจากนี้ยังมีท่ออากาศสำหรับเพิ่มออกซิเจนในน้ำให้กับสัตว์น้ำและพืชที่นำมาจัดแสดงระบบทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การควบคุมโดยอัตโนมัติ ด้านนอกของตู้มีเครื่องกรองโปรตีนที่เรียกว่า protein skimmer ไว้สำหรับรักษาคุณภาพน้ำในตู้เลี้ยงทุกตู้ จำนวน 4 ตัว และยังมีข้อได้เปรียบสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำอื่นๆ ตรงที่อยู่ติดกับทะเลสามารถเปลี่ยนถ่ายน้ำได้บ่อยครั้ง และต้นทุนในการเปลี่ยนถ่ายน้ำก็ถูกกว่าที่อื่นๆ อีกหลายแห่ง น่าจะเป็นแนวทางในการคิดที่จะเอาชนะธรรมชาติของหลายแห่งที่สร้างในสถานที่ๆ ห่างไกลจากแหล่งน้ำทะเล ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนเรื่องคุณภาพน้ำ ค่อนข้างสูง

ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง ในตู้จัดแสดงทั้งหมดภายในสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำระยอง มีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ จะถูกควบคุมแสงสว่างด้วยคอมพิวเตอร์ไลต์ในตู้จัดแสดงขนาดใหญ่ และหลอดฟลูออเรสเซนต์ในตู้แสดงขนาดเล็กสามารถปรับเพิ่มและลดแสงได้ตามต้องการ ส่งผลให้ตู้จัดแสดงได้รับแสงที่เหมาะสม เย็นตาและน่ามองยิ่งขึ้นนอกจากนี้ยังระบบไฟฟ้าสำรองโดยใช้เครื่องยนต์ปั่นไดนาโมขนาดใหญ่ที่สามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าได้อย่างเพียงพอ สำหรับรองรับสถานการณ์ฉุกเฉินเมื่อไฟฟ้าดับ นอกจากนี้แล้วในบ่อด้านนอกอาคารยังใช้แสงแดดโดยตรงได้เป็นอย่างดี

การบริหารและจัดการ ภายในสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำระยอง แบ่งงานออกเป็น 6 ฝ่าย ได้แก่ แผนกดูแลสัตว์น้ำชั้นบน ปลาสวยงามและแนวปะการัง แผนกปลาเศรษฐกิจ แผนกบ่อหลอดอะคลิลิก แผนกบ่ออุโมงค์ แผนกดูแลระบบอากาศ ออกซิเจน และสภาพน้ำ และแผนกอนุบาลสัตว์น้ำก่อนแสดง

สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำระยอง ได้ทำการเปิดให้เข้าชมครั้งแรก เมื่อวันอังคารที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2546 โดยนายสิทธิ บุญยรัตนผลิน อธิบดีกรมประมง โดยเปิดให้เข้าชมฟรี ถึงวันอังคารที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2546 ถือเป็น การทดลองระบบก่อนเปิดให้มีการเข้าชมจริง ซึ่งจะเก็บค่าเข้าชม ผู้ใหญ่ 20 บาท เด็ก 10 บาท (อยู่ระหว่างการขออนุญาตจัดเก็บจากหน่วยงานต้นสังกัด เพราะผิดระเบียบข้าราชการ) มีผู้เข้าชมสูงสุด 20,000 คนต่อวัน โดยเปิดให้

เข้าชมใน วันพุธ วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 10.00 น. – 16.00 น. วันเสาร์และวันอาทิตย์ เปิดเวลา 10.00 น.- 17.00 น. และวันจันทร์และวันอังคารจะปิดให้บริการ ให้เจ้าหน้าที่ผู้นำรักของเราได้พักผ่อนกับเขาบ้าง

**ตารางที่ 2 ตัวอย่างชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่แสดงอยู่ในสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำระยอง**

ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์
ปลาฉลามทราย	<i>Chiloscyllium punctatum</i>	ปลากะพงแดงหน้าตั้ง	<i>Lutianus sebae</i>
ปลากะเบนหินจุดฟ้า	<i>Taeniura lymma</i>	ปลาโนรี	<i>Heniochus acuminatus</i>
ปลากะเบนนก	<i>Aetobatus narinari</i>	ปลานโปเลียน	<i>Cheilinus undulatus</i>
ปลาแล่นลม	<i>Trachinotus blochii</i>	ปลาซีตังเปิดปาน	<i>Acanthurus fowleri</i>
ปลาข้าวเม่าน้ำลึก	<i>Myripristis melanostigta</i>	ปลาสินสมุทรจักรพรรดิ	<i>Pomacanthus imperator</i>
ปลากะรอกแดง	<i>Sargocentron rubrum</i>	ปลาสินสมุทรลายเส้น	<i>Pomacanthus annularis</i>
ปลากะพงขาว	<i>Lates calcarifer</i>	ปลาสลิดหินเบงกอล	<i>Abudefduf bengalensis</i>
ปลากะพงตาแมว	<i>Psammoperca waigiensis</i>	ปลาการ์ตูน	<i>Amphiprion clarkii</i>
ปลาเก๋าปากแม่น้ำ	<i>Epinephelus tauvina</i>	ปลาการ์ตูนอินเดียนแดง	<i>Amphiprion perideraion</i>
ปลาเหาฉลาม	<i>Echeneis naucrates</i>	ปลานกขุนทองสกุล	<i>Cheilinus</i>
ปลาผมนางลาย	<i>Alectis ciliaris</i>	ปลานกแก้วสกุล	<i>Scarus</i>
ปลาสิ่กนกบ	<i>Atule mate</i>	ปลาหูช้าง	<i>Platax batarianus</i>
ปลาสิ่กนจุดส้ม	<i>Carangoides bajad</i>	ปลาตะกรับ	<i>Scatophagus argus</i>
ปลาตะคองเหลือง	<i>Gnathanodon speciosus</i>	ปลาผีเสื้อเทวรูป	<i>Zanclus cornutus</i>
ปลากะพงแดงสีเลือด	<i>Lutianus argentimaculatus</i>	ปลาผีเสื้อปากยื่นปากยาว	<i>Chelmon rostrata</i>
ปลาแม่น้ำ	<i>Hippocampus kuda</i>	ปลาหูช้าง	<i>Platax taeura</i>
ปลาหมอตทะเล	<i>Epinephelus lanceolatus</i>	ปลาสิงโตทะเล	<i>Pterois russellii</i>
ปลากะพงแดง	<i>Lutianus argentimaculata</i>	ปลาทุ	<i>Rastrelliger brachysoma</i>
ปลากะรังปากแม่น้ำ	<i>Epinephelus tauvina</i>	ปลาสลิดหินทะเล	<i>Siganus oramin</i>
ปลาโคมงาม	<i>Alectis indicus</i>	ปลาช่อนทะเล	<i>Rachycentron canadum</i>
ปลากุดสะลาด	<i>Plectropomus maculatus</i>	ปลาสร้อยนกเขาทะเล	<i>Diagramma pictum</i>
ปลาสร้อยนกเขาปากหมู	<i>Plectorhynchus gibbosus</i>	ปลาฉิวหิน	<i>Monodactylus argenteus</i>
ปลาออกแดด	<i>Terapon jabua</i>	ปลาออกแดด	<i>Terapon theraps</i>
ปลานวลจันทร์ทะเล	<i>Chanos chanos</i>	ปลาผีเสื้อปากคิ๊บ	<i>Forcepiger sp.</i>
ปลากะพงขาว	<i>Lates calcarifer</i>	ปลาวัวมงกุฏ	<i>Balistoides niger</i>
ปลาปักเป้า	<i>Diodon holacanthus</i>	ปลาซีตังเปิด	<i>Acanthurus cornutus</i>
ปูทะเล	<i>Scylla serata</i>	ปูม้า	<i>Portunus pelagicus</i>
กุ้งกุลาดำ	<i>Penaeus monodon</i>	กุ้งแชบ๊วย	<i>Penaeus merquinsis</i>
ปลิงทะเล	-	ดาวทะเล	-
หอยเม่น	<i>Diadema sp.</i>	แมงดาทะเล	-



แต่ส่วนใหญ่แล้วต้องดูแลตลอด อันเนื่องมาจากสัตว์น้ำที่นำมาแสดงนั้นเป็นสิ่งมีชีวิต ต้องกินครบไม่ใช่ว่าปลาจะหยุดกินอาหารเมื่อถึงเวลา 16.30 น. ซะเมื่อไหร่ หรือพวกเขาหยุดกินอาหารเมื่อถึงวันหยุดราชการ บางครั้งไฟฟ้าดับระบบทุกอย่างหยุดทำงาน ไม่ต้องจินตนาการว่าจะมีอะไรหลงเหลืออยู่หรือไม่ เชื้อโรคที่ไม่ได้รับเชิญก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ต้องมีทีมงานสนับสนุนอยู่ตลอดเวลา ใครที่ใจไม่รักจริงวิ่งหนีกันไปหลายคนแล้วครับ นอกจากนี้เป็นงานที่หนักแล้วยังไม่ค่อยเป็นเวลาด้วย ขอให้กำลังใจครับ และทำงานต่อไปนะครับ เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้สำหรับคนรุ่นหลังและเยาวชนที่กำลังจะขึ้นมาแทนที่คนรุ่นพวกกระผม สถานที่นี้มีการอนุญาตให้นำกล้องถ่ายรูปหรือกล้องวิดีโอเข้าไปเก็บภาพได้ แต่ผู้ชมควรมีความระมัดระวังในเรื่องของการใช้แสงแฟลต

จากการเดินชมและทำความเข้าใจพบว่าสิ่งที่น่าสนใจมากมาย เช่นในการจัดแสดงตู้ปลาทะเลกว่า 40 ตู้ ทำให้ดูสวยงามและน่าสนใจ การควบคุมแสงทำได้ดี ทำให้เกิดทัศนียภาพใหม่ในการมองทำให้ผู้ชมสามารถสัมผัสได้เหมือนอยู่ใต้ทะเล ขนาดของอุโมงค์ที่ค่อนข้างกว้าง ทำให้เวลามองไม่เกิดการหลอกสายตาและส่วนของอุโมงค์เราสามารถมองเห็นได้จากทางด้านบน สามารถใช้น้ำทะเลจากแหล่งธรรมชาติโดยตรง แต่ก็มีส่วนหนึ่งที่ดูแลกันเป็นพิเศษเช่น การจัดแสดงเป็นสัตว์น้ำทางทะเลใช้น้ำเค็ม ทำให้เกิดการผูกกร่อนของวัสดุอุปกรณ์อย่างรวดเร็ว ชนิดพันธุ์ของสัตว์น้ำมีน้อยกว่าที่คาดหวัง ทั้งที่อยู่ติดกับทะเล ถ้าขาดการบำรุงรักษาอุปกรณ์ในการจัดแสดงที่เสื่อมโทรมลงไป ส่วนรอบๆ อาคารน่าจะมีการจัดสถานที่ให้ร่มรื่นอีกหน่อย เพราะอยู่ติดทะเลและร้อนมากในเวลากลาง หรืออาจไม่สามารถปลูกไม้ใหญ่ได้ทันเนื่องจากดินเป็นดินทะเล

ใครที่มีโอกาสไปเยือนจังหวัดระยอง ที่ตั้งใจจะไปเที่ยวเกาะเสม็ด ลองแวะเข้าไปทำความเข้าใจกับธรรมชาติของทะเลก่อนไปสัมผัสกับทะเลจริงๆ ท่านจะได้พบเห็นกับข้อมูลที่ค่อนข้างสมบูรณ์ของสถานที่แห่งนี้ ทั้งทางด้านวิชาการ ความสวยงาม และการต้อนรับจากเจ้าหน้าที่ทุกท่านอย่างอบอุ่น แหล่งความรู้แห่งนี้ได้บอกความเป็นไป ของท้องทะเล รอรับการมาเยือนของท่าน โดยเฉพาะค่าผ่านประตูไม่แพงเลยครับ ถูกกว่าสถานที่อื่นๆ เป็นอย่างมาก

### เอกสารอ้างอิง

- Braley, R.D. ed., 1992. The giant clam: hatchery and nursery culture manual. ACIAR Monograph No. 15, 144 pp.
- Kittiwattanawong, K. 2001. Records of extinct *Tridacna gigas* in Thailand. Phuket Marine Biological Center Special Publication 25(2): 461-463.
- Lucas, J.S. 1988. Giant clams: description, distribution and life history. In: Copland, J.W., and Lucas, J.S., eds., Giant clams in Asia and the Pacific. Canberra, ACIAR Monograph No. 9, 21-31.
- Murakoshi, M. & H. Hirata. 1993. Self-fertilization in four species of giant clam. Bulletin of the Japanese Society of Scientific Fisheries, 59 (4): 581- 587.